

*Лазірко Н. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри світової літератури та славістики**Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка**Олексин Н. М.,**викладач кафедри світової літератури та славістики**Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ЗАПОВІТИ ЮРІЯ КЛЕНА (ЗА М. ОРЕСТОМ)

Анотація. У дослідженні представлена спроба методологічного осмислення рецепції постаті неокласика Юрія Клена та його виняткової ролі в розвитку літератури ХХ століття дослідником Михайлом Орестом – українським поетом, перекладачем, літературознавцем та педагогом.

Стаття має на меті встановлення специфіки творчих заповітів Юрія Клена, які здійснив у наукових розвідках «Заповіді Юрія Клена» та «Клен про самого себе» Михайло Орест. Автори проаналізували внесок Михайла Ореста в українську літературознавчу науку та з'ясували особливості його інтерпретації індивідуального стилю Юрія Клена.

У процесі роботи над аналізом розвідок встановлено, що Михайло Орест високо цінував Юрія Клена як поета і дослідника літератури, а події з його життя були прикладом високого служіння та відданості Україні. Особисте знайомство Ореста з Кленом та іншими неокласиками, сповідування тих же ідеалів, тривога за долю рідної країни зближали світогляди обох митців. Для них Україна – невіддільна частина вільної Європи, а її майбутнє викликало тривогу через намагання Росії позбавити український народ їхньої свободи та незалежності. Що ж до особистих якостей Юрія Клена, то, за словами автора розвідок, йому були властиві скромність, відкритість, товарицькість та непохитність поглядів.

Михайла Ореста обурювало намагання деяких діячів, зокрема групи неохвилювистів, знівелювати досягнення Юрія Клена, відокремити його від неокласичної поезики та нав'язати думку, що цей митець був романтиком. Дослідник доводить, що Клен був «парнасистом та класиком», метром «п'ятірного грона».

На думку Михайла Ореста, Юрій Клен був взірцем інтелектуальної гідності, носієм абсолютних цінностей і норм, представником ідеалістичної філософії, який на еміграції творив гідні взірці національної культури. Саме завдяки Юрію Клену, вважав дослідник, відбулося блискуче відродження літератури ХХ століття.

Отже, стаття певною мірою являє собою спробу Михайла Ореста осмислити творчі настанови Юрія Клена, повніше окреслити портрет митця, який залишив героїчний «тестамент», розкрити глибину його думок та ідей.

Ключові слова: грона п'ятірне, неокласики, Михайло Орест, творчість, Юрій Клен.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Осмислення розвитку українського красного письменства неможливе без усестороннього вивчення постатей, причетних до цього процесу. Кожен із письменників, науковців, громадських діячів, які спричинилися до збагачення української куль-

тури своїми доробками впродовж усієї історії, заслуговують ретельного вивчення та осмислення науковцями ХХІ століття, адже, як бачимо, з огляду на сучасний стан речей, – українська мова і література є тими маркерами, що визначають національну ідентичність і непроминуцність нашого народу.

Одним із тих, для кого українськість стала винятковою і необхідною умовою для існування, був Юрій Клен, німець за походженням, але українець у душі. З'ясування його ролі для української культури загалом з перспективи сьогодення вбачаємо беззаперечною необхідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчать, що творча постать Юрія Клена в різні часи ставала предметом наукового зацікавлення. Серед науковців, які досліджували різні аспекти життя і творчості Юрія Клена, – О. Баган, М. Борецький, В. Брюховецький, Д. Бучинський, П. Іванишин, І. Костецький, Л. Кравченко, Ю. Ковалів, Н. Котенко, Н. Лазірко, І. Набитович, І. Розлуцький, І. Руснак, Г. Сабат, О. Филипович тощо. Наголосимо, що праці цих дослідників, в основному, присвячені німецькомовній літературі, яку досліджував український літературознавець.

Серед наших публікацій теж розглядалися його літературно-критичні есе, присвячені українській та німецькій літературам, творчості окремих митців на тлі певної епохи чи стилю.

Проте розвідки Михайла Ореста – українського поета, перекладача, педагога (1901–1963) про Юрія Клена «Заповіді Юрія Клена» [1] та «Клен про самого себе» [2] не були детально проаналізовані українськими дослідниками, що зумовлює новизну і актуальність нашого дослідження.

Формування мети статті. Мета дослідження визначається необхідністю з'ясувати специфіку рецепції постаті Юрія Клена українським дослідником Михайлом Орестом.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Михайло Орест, якого називали аристократом духу та мислителем у поезії, був справжнім європейським інтелектуалом. Попри життєві труднощі авторові вдалося витворити свій особливий поетичний світ, створити шерг літературознавчих розвідок, здійснити низку перекладів та стати «спадкоємцем» українського неокласицизму, адже особисті та родинні контакти дали змогу долучитися до цього руху, розвинути та осмислити його ідеї. Він «спромагався парадоксальним чином знаходити на чужині творчу свободу, культивувати аристократизм та естетизм» [3, с. 11].

Його впевненість у необхідності літературного розвою звучить у листі до О. Ізарського: «Я не поділяю Вашого песимізму щодо літературної діяльності в умовах еміграції. Берімо справу спокійно: потребу читати розвиває школа, освіта. Еміграційні умови не дають змоги ці речі добре поставити. Але хто має потребу читати, той читає і сьогодні... Але пам'ятайте: кожна еміграційна література працює більше для майбутнього, ніж для теперішнього... Я вірю в майбутнє – в тім розумінні, що більшовизм впаде, а український народ не буде на 100 % знищений» [4, с. 4].

Не випадково Михайло Орест з таким розумінням досліджує постать еміграційного українського митця Юрія Клена, адже дуже добре усвідомлював умови, в яких перебував той, про якого згодом І. Костецький напише: «дитинно-молодистий дідок... «залізний», «невгнутий» [5, с. 57].

У статті «Заповіти Юрія Клена», яка написана на смерть поета, автор декларує, що «сама його присутність серед нас воскрешала блискуче і багатонадійне літературне життя 20-их років на Україні, яке за більш-менш стерпних політичних обставин могло б тривати і донині, тривати як ще блискучіша, імпазантна і плодотворча теперішність» [1, с. 5].

Орест згадує, як опинився у Львові у 1944 році і довідався від С. Гординського, що Юрій Клен – це псевдонім Освальда Бурггардта, то відразу розпочав листування з тим, кого вважав справжнім неокласиком і не погоджувався з думкою деяких дослідників, які намагалися «приписати» Клена до романтиків. Автор стверджував, що Юрій Клен щиро радів, як і Микола Зеров, успіхам своїх колег, а між неокласиками панувала тепла, доброзичлива «приятельська» атмосфера. Його обурювала діяльність групи неохвиловистів, яка була покликана «максимально зменшити значення київської неокласичної школи в літературі і взагалі в культурному процесі на Україні» [2, с. 9–10], а також докладала чималих зусиль, щоб «відірвати» творчість Юрія Клена від творчості однодумців.

Михайло Орест посилається на творчість автора, зокрема на його сонет «Кортес» та передмову до «Каравел», стверджуючи, що йому «властивий не меншою мірою комплекс непохитної і дзвенючої волі, пристрасного пориву, гордого самоствердження, соколиної мужності. Але те, що зветься романтикою характеру (формула, не першорядна під поглядом метафізично-філософським) – не є романтикою в розумінні стилю, і Х.-М. Ередія не «імперіялістичний романтик», а був і лишається парнасистом та клясиком» [1, с. 5].

Далі автор аналізує деякі особливості поетичного стилю митців, які належали до «група п'ятірного» – М. Зерова та М. Рильського і наголошує, що творчість Юрія Клена «повністю вкладається в цю дефініцію (*неокласики – автори*)» [1, с. 6], крім того, за словами Ореста, сам Юрій Клен ніколи не зрікався своєї приналежності до неокласиків; його стаття «Бій може початися» («Звено», ч. 3–4, липень – серпень 1946) є свідченням і палким переконанням Юрія Клена в тому, що поети намагалися дати українській літературі твори зразкові, класичні.

Дослідник погоджується з думкою Володимира Державина про винятковість ролі і значення Юрія Клена для української літератури: «... Бо в тому й полягає найвищий сенс літературної діяльності Ю. Клена і його, без перебільшення кажучи, історичної місії, що по своєму вимушеному советськими репресіями виїзді з Києва за кордон (1931 р.) він не обмежився продовженням своєї попередньої поетичної й літературно-критичної творчості в дусі й стилі київської неокласичної школи» [2, с. 9].

У статті «Юрій Клен про самого себе» Михайло Орест цитує листа українського митця від 27 листопада 1944 року до Г. Карпової, в якому Клен постає своєрідним посередником між неокласиками на Сході та письменниками на Заході, усвідомлює ті жахливі умови, в яких опинилася тогочасна творча інтелігенція, вболіває за майбутнє України: «Ми відкинуті на століття в минуле. Мало сказати «на століття»... Такого ще не було на світі і такого ще не засвідчено історією... Небагато треба, щоб змести остаточно ті рештки культури, які на світі лишались» [2, с. 10].

Автор розвідок, як і Юрій Клен, наголошує на тому, що творчий доробок неокласиків на той час не був належно оцінений і потребував подальшого осмислення, і «ці чіткі слова Ю. Клена звучать як його літературний заповіт, скерований до нас і до наступних письменницьких поколінь» [1, с. 7].

Немов передбачення жахів ХХІ століття в Україні звучать слова Юрія Клена: «Бо живемо ми сьогоднішнім днем і прогнозами на майбутнє, які ставити дуже важко... Та ще й кара, яка збувається над людством, до дна не вичерпана» [2, с. 10]. У поемі «Попіл імперій» автор змальовує жорстокість тоталітарних режимів (*свідками схожих нелюдських діянь у наші дні є весь світ – автори*):

«У вічності, де світла струм тече,
Повільно крутяться колеса часу,
Що на верстаті золотому тече
Свій килим різнобарвний. Дольні паси
Пускає в рух незримий нам двигун...
Нас темрява обсотує і боре,
Лише часами блискавка намить
Із п'їтьми вихопить шматок узору,
І ми, прокинувшись із небуття.
Якийсь уривок бачимо: химерні,
Страшні чи ясні обриси життя.
Ми у руці тримаєм тільки зерна;
Гаїв не бачимо, що з них зростуть
І зашумлять зеленим верховіттям.
Ми лиш п'ємо гіркаву капамуть.
Жахним на світ рождені лихоліттям» [6, с. 3].

Однак Юрій Клен «був закоханий в країну, якій віддав свій талант і геній, та розривався між нею та іншою батьківщиною, землею предків, що завжди були у його серці. Він намагався інтегрувати українську культуру у світовий інтелектуальний вимір, наголошуючи на її «європейськості», наповнюючи античними образами, мотивами, символами; він вірить у перемогу і світле майбутнє України» [7].

На думку Михайла Ореста, «видатною рисою світогляду Ю. Клена є його ідеалізм: «Храм Грааля, що зноситься в нетлінному царстві духа – це більша реальність, аніж матеріальний докільний світ з його мінливим обличчям. Ми маємо в даному разі платонівський реалізм, який протиставляємо реалізму матеріалістичному» [1, с. 6].

Свідченням і поетичними документами ідеалістичного збагнення світу для дослідника є вірш «Софія» та сонет «Скорохода» Юрія Клена. У цих творах поет немов запитує, як можна подолати світове зло, а відповідь знаходить у святості, мудрості, ідеалізмі, які мають подолати дикість, відсталість та жорстокість російського імперіалізму, декларуючи цю країну як звіра, бестією ХХ століття. Його впевненість у перемозі та «месіянізмі» очевидна:

«Зостанься безпритульним до сконання,
 Блукай та їж недолі хліб і вмри,
 Як гордий фльорентинець, у вигнанні.
 Та перед смертю дітям повтори
 Ту казку, що лишилися, як спомин
 Прадавньої, забутої пори,
 Як у грозі, у блискавиці й гromі
 Колись страшну почвару переміг
 Святий Георгій в ясну шоломі...
 І як дракон, звияжений, поліг» [1, с. 8].

Поет, на переконання Михайла Ореста, вірить у «нове буття» України, адже ця земля благословенна Андрієм Первозваним почує, як «в віддалі днів уже рокочують труби воскресіння України» [1, с. 9].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Наукова розвідка присвячена проблемі осмислення постаті неокласика Юрія Клена та його виняткової ролі в розвитку української літератури, яку порушив у своїй розвідці науковець Михайло Орест.

Дослідник довів, що Юрій Клен був своєрідною постаттю європейської літератури ХХ століття. Він – представник наших найкращих духових традицій, а його «філософічний ідеалізм письменника, і мистецьке втілення психологічних комплексів, зумовлених тим ідеалістичним світоглядом, – все це становить непроминуці досяги, що їх належить вивчати, розуміти і – розгортати. Бо творчий вклад Юрія Клена є одночасно багатонадійним заповітом його незабутньої особистості» [1, с. 10].

Наголосимо, що тема дослідження не повністю вивчена і є перспективною для подальшого літературознавчого дискурсу, а результати здійсненого аналізу можуть бути використані у процесі проведення подальших досліджень, пов'язаних з проблемою вивчення особливостей літературного процесу ХХ століття.

Література:

1. Орест М. Заповіти Ю. Клена. *Орлик*. 1948. № 2. С. 5–7.
2. Орест М. Ю. Клен про самого себе. *Україна і світ*. 1951. № 5. С. 9–10.
3. Ковалів Ю. Михайло Орест: варіант «неокласики» крізь призму ідіостилію. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2007. № 18. С. 11–16.
4. Бросаліна О. Слуга високоостей: до 100-ліття від дня народження Михайла Ореста. *Літературна Україна*. 2001. 6 груд. С. 4.
5. Костецький І. Мій Юрій Клен. *Сучасність*. 7(67). 1966. Липень. С. 55–73.
6. Клен Ю. Попіл імперій. Б.м. : Золота Брама, 1946. 23 с.

7. Кравченко Л., Лазірко Н., Манько Р. Соціальне та національне «я» у світогляді Юрія Клена (за В. Кримським). URL : http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v53/part_2/Filologi53_2.pdf#page=81

Lazirko N., Oleksyn N. Yurii Klen's testament (by M. Orest)

Summary. The study presents an attempt of methodological comprehension of the reception of the neoclassical figure of Yuriy Klen and his exceptional role in the development of literature in the 20th century made by the researcher Mykhailo Orest – Ukrainian poet, translator, literary critic and educator.

The aim of the article is to establish the specifics of Yuriy Klen's creative testaments, which Mykhailo Orest made in his scientific researches "Testaments of Yurii Klen" and "Klen about himself". The authors analysed the contribution of Mykhailo Orest to the Ukrainian literary science and found out the peculiarities of his interpretation of Yurii Klen's individual style.

Having analysed the researches, we found out that Mykhailo Orest highly appreciated Yurii Klen as a poet and literary researcher, and the events of his life were an example of high service and devotion to Ukraine. Personal acquaintance of Orest with Klen and other neoclassics, professing the same ideals, anxiety for the fate of their native country brought the worldviews of both artists closer. For them Ukraine is an integral part of free Europe, and its future caused anxiety because of Russia's attempts to deprive the Ukrainian people of their freedom and independence. As to the personal qualities of Yurii Klen, according to the author of the essay, he was characterized as modest, open, friendly and unwavering in views.

Mykhailo Orest was outraged by the attempts of some critics and writers, in particular by neochylovysty group, to negate the achievements of Yurii Klen, to separate him from neoclassical poetics and to impose the idea that this artist was a romantic. The researcher proved that Klen was a "Parnassist and classicist", a "fifth bunch" ("hrono piatirne") poet.

According to Mykhailo Orest, Yurii Klen was an example of intellectual dignity, a carrier of absolute values and norms, and a representative of idealistic philosophy, who in immigration created worthy examples of national culture. It was thanks to Yurii Klen, the researcher believed, that there was a brilliant revival of literature of the 20th century.

Thus, the article deals with the attempt by Mykhailo Orest to comprehend the creative guidelines of Yurii Klen, to outline more fully the portrait of the artist who left the heroic "testament", to reveal the depth of his thoughts and ideas.

Key words: "fifth bunch" ("hrono piatirne") poet, neoclassic, Mykhailo Orest, creativity, Yurii Klen.